

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI – LUBLIN

Papieska Rada do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi*¹ z 3 maja 2004 r., Lublin 2008, ss. 117, Wydawnictwo Polihymnia, tłumaczenie pod kierunkiem ks. bpa Ryszarda Karpińskiego, red. Leszek Adamowicz.

W ostatnich dekadach zjawisko migracji stało się strukturalnym składnikiem życia społeczeństw wraz ze swoimi socjalnymi, kulturalnymi, politycznymi, ekonomicznymi i pastoralnymi wymogami. Według najbardziej aktualnych dostępnych danych 175 milionów osób żyje w kraju innym niż kraj urodzenia. Liczba ta, po uwzględnieniu liczby uchodźców na różnych kontynentach, rozkłada się następująco: Europa (56,1 miliona); Azja (49,8 miliona); Ameryka Północna (40,8 miliona); Afryka (16,3 miliona); Ameryka Łacińska i Karaiby (5,9 miliona); Oceania (5,8 miliona). Pięć krajów z największą liczbą imigrantów to Stany Zjednoczone (prawie 35 milionów), Federacja Rosyjska (13,3 miliona), Niemcy (7,3 miliona), Ukraina (6,9 miliona) i Francja (6,3 miliona)².

Dlatego też Kościoły lokalne oraz duszpasterze „ludzi w drodze” oczekiwali dokumentu Stolicy Apostolskiej, który na nowo wnikliwie przeanalizowałby aktualne wyzwania i zaproponowałby stosowne do nich strukturalne rozwiązania. Tym dokumentem stała się zatwierdzona przez Ojca Świętego Jana Pawła II pierwszego maja 2004 r., Instrukcja *Erga migrantes Caritas Christi*. W zamierzeniu Kościoła – jak powiedział Przewodniczący Papieskiej Rady Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących kard. Stephen Fumio Hamao - instrukcja stanowi odpowiedź na pastoralne potrzeby uchodźców na początku nowego millenium, ma więc na celu dostosowanie duszpasterstwa migrantów do zmieniających się dynamicznie warunków.

Stolica Apostolska nieustannie skupiała swą uwagę na zjawisku migracji w ogólnym kontekście mobilności ludzi. Wytyczne i normy dla duszpasterskiej troski o imigrantów znalazły swoje odzwierciedlenie w konstytucji apostolskiej *Exsul Familia*, papieża Piusa XII z 1 VIII 1952 r. Następnie, nowe elementy w tej

¹ *Instruction of the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People. Erga migrantes caritas Christi*, „People on the move”, 36 (2004) nr 95.

² Ks. J. Szymański, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi wyrazem troski Kościoła o migrujących*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej”, 7 (2006) z. 7, s. 80-81.

dziedzinie wniosły dopiero dekrety Soboru Watykańskiego II oraz prawodawstwo posoborowe zobowiązujące biskupów diecezjalnych do organizowania specjalnej opieki duszpasterskiej dla emigrantów. Zakres tej opieki uwzględniający szczególne warunki i potrzeby emigrantów zostały omówione przez papieża Pawła VI w instrukcji *De pastoralis migratorum cura* (1969), w dyrektorium *Peregrinans in terra* (1969), w *Normae et facultates pro maritimum atque navigantium spirituali cura gerenda* (1977).

Zasadnicze postanowienia dotyczące duszpasterstwa migrantów znalazły swój wyraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. (kan. 515 § 2; kan. 383 § 2; kan. 518) określającym normy zakładania parafii personalnych dla emigrantów. Na praktykę Kościoła i jego dostosowanie do nowych rzeczywistości migracji rzucają światło również doroczne (od 1985) orędzia papieża Jana Pawła II z okazji Światowego Dnia Migranta, adresowane do całego Kościoła oraz fakt, że Papieska Komisja do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów została przemianowana na Papieską Radę o tej samej nazwie (Konst. Apost. *Pastor Bonus*. 28 VI 1988). Powierzono jej ważne zadanie koordynacji, animacji i duszpasterskiego oddziaływania, zwłaszcza w powiązaniu z poszczególnymi konferencjami episkopatów (Instrukcja nr 24, 29, 31)³.

Opieka duszpasterska wobec migrantów ma więc specyficzny charakter, musi bowiem uwzględniać potrzeby duchowe ludzi innego pochodzenia, języka i kultury - więzy narodowe i kościelne migrantów. Z tego względu duszpasterstwo migrantów było i jest bardzo często źródłem ustawicznych konfliktów na płaszczyźnie uzgadniania praw i realizowania dobra migrantów z jednej strony i miejscowej społeczności z drugiej. Do bezkonfliktowego kierowania tym duszpasterstwem konieczny jest nadrzędny autorytet Stolicy Apostolskiej, która dąży do sprawiedliwego zharmonizowania interesów oraz dóbr zarówno migrantów, jak i Kościołów lokalnych, co też prezentuje wspomniany dokument.

Na początku instrukcji dokonano pobieżnego przeglądu kilku przyczyn współczesnego zjawiska migracji (globalizacja, zmiany demograficzne zwłaszcza w krajach, które zostały uprzemysłowione jako pierwsze, wzrost dysproporcji między Północą i Południem, wzrost konfliktów zbrojnych i wojen domowych (nr 4).

Zjawisko migracji traktuje się w instrukcji jako okazję do dialogu i misji w kontekście nowej ewangelizacji, by Kościół mógł „oddychać dwoma płucami”. Dokument dokonuje bowiem aplikacji przepisów zawartych zarówno w Kodeksie Prawa Kanonicznego dla Kościoła Rzymskiego, jak i Kodeksu Prawa Kanonicznego dla Kościołów Wschodnich, by w bardziej właściwy sposób odpowiedzieć także na pastoralne potrzeby emigrujących wiernych z obrządków wschodnich (nr 3, 24-27, 52)⁴.

Erga migrantes caritas Christi uświadamia, że chociaż migracja wciąż pociąga za sobą wiele cierpień dla migrantów, to „w ostatnich czasach i w pewnych

³ A. Orczykowski TChr, *Zbiór dokumentów Kościoła dotyczących zjawiska migracji*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej”, 7 (2006) z. 7, s. 95-97.

⁴ „People on the move”, 37 (2005) nr 98. Całość publikacji zawiera komentarze do Instrukcji *Erga migrantes caritas Christi*.

warunkach często stawała się zachętą i przyczyną ekonomicznego rozwoju zarówno kraju goszczącego migrantów, jak i ich kraju pochodzenia (zwłaszcza z uwagi na przekazywane do nich środki pieniężne” (nr 5). Przy czym należy pamiętać, że wiele narodów nie byłoby tym, czym są, gdyby nie wkład milionów imigrantów (*tamże*).

Instrukcja wielokrotnie powtarza, że „cudzoziemscy robotnicy nie mogą być uważani jedynie za towar, czy ludzką siłą roboczą” ani nie powinni „być traktowani jak każdy inny składnik procesu produkcyjnego. Każdemu imigrantowi przysługują niezbywalne fundamentalne prawa, które muszą być przestrzegane w każdym przypadku. Co więcej, wkład imigrantów w ekonomię kraju gościnnego idzie w parze z dawaną im w pracy możliwością użycia inteligencji i zdolności” (*tamże*). Godne potępienia jest pozbawienie migrantów „ich najbardziej elementarnych ludzkich praw, włączając w to prawo tworzenia związków zawodowych, gdy stają się oni całkowicie ofiarami smutnego zjawiska handlu ludźmi, nowego rozdziału historii niewolnictwa” (*tamże*).

Instrukcja podkreśla poważne trudności, które emigracja sprowadza na jednostki, zwłaszcza kobiety i dzieci, jak i na rodziny. Według wskazań tegoż dokumentu prawa kobiet-imigrantek powinny być przedmiotem podwójnej troski (nr 5). Znacząca liczba kobiet jest również zatrudniona w przemyśle rozrywkowym. Nierzadko te, które podpisały umowę o pracę w tym sektorze są w ostatecznym rozrachunku zmuszone do prostytucji.

Ponadto w wielu częściach świata wciąż nie są przestrzegane prawa kobiet. Z tego względu m.in. dokument nawołuje kobiety, które postanowiły zawrzeć związek małżeński z wyznawcami islamu do „poważnego przemyślenia swojej decyzji”⁵. Instrukcja przestrzega przed podejmowaniem takiego kroku i zachęca do wszechstronnego przygotowania obu stron do takiego związku. Według instrukcji kobieta jest „najmniej chronionym członkiem muzułmańskiej rodziny” i z tego powodu wiele katoliczek miało już „gorzkie doświadczenia” ze swoimi islamskimi mężami, szczególnie w przypadku gdy po ślubie nowa rodzina przeprowadziła się do kraju męża. Autorzy dokumentu ostrzegają szczególnie mocno przed zawieraniem ślubów w urzędach w krajach islamskich. Chodzi tu o dokumenty które podpisuje się podczas ceremonii. Jednym z nich jest *shahada* - islamskie wyznanie wiary, którego nawet nieświadome podpisanie jest często uznawane za konwersję na islam (nr 67)⁶. Jako jeden z najważniejszych problemów, instrukcja postrzega kwestię dzieci, które powinny być ochrzczone i wychowywane po katolicku, na co na ogół nie zgadza się muzułmański współmałżonek (nr 68).

Chociaż obecne trendy w ruchu migracyjnym wskazują, że zbiorowe wyjazdy krewnych są liczniejsze niż emigracja zarobkowa, separacja rodzin stanowi wciąż poważne wyzwanie. Kiedy się to zdarza powstają problemy ze stabilnością małżeństw i rodzin, a także z edukacją dzieci. Gdy nieobecną stroną jest żona lub

⁵ Por. *Zanim zakochasz się ... w muzułmaninie*, „Głos Katolicki – Voix Catholique” 21 stycznia 2009, Nr 4/2009, s. 12, 16.

⁶ P. Semka, *Watykan: Zalecamy ostrożność*, „Gazeta Polska” 26 maja 2004 r. Nr 21 (566), s. 15.

matka sytuacja jest jeszcze trudniejsza z uwagi na podstawową rolę kobiet w trosce o dom i wychowanie dzieci.

Erga migrantes caritas Christi podtrzymuje integralność rodzin, po pierwsze przez przypomnienie znaczenia jakie Magisterium Kościoła przywiązuje do jedności rodziny i ochrony nieletnich, co często jest zagrożone w migracji (nr 30). Także nakazuje „akty gościnności w pełnym tego słowa znaczeniu, w szczególności zaangażowanie na rzecz jedności rodziny i edukacji dzieci” (nr 43). Wymieniając zadania wiernych świeckich, Instrukcja włącza w nie „powiadomianie i spisywanie praw mających na celu ułatwienie ponownego połączenia rodzin imigrantów i zapewnianie im równych praw i możliwości, co tym samym oznacza dawanie im dostępu do ważnych dóbr, pracy i zarobków, domu i szkoły i udostępnianie im uczestnictwa w życiu społeczności obywatelskiej” (nr 87). Oznacza to, że wierni świeccy winni zrobić wszystko, co możliwe, by upewnić się, że prawa imigrantów, zwłaszcza te, które dotyczą rodziny i jej jedności są rozpoznane i chronione przez władze świeckie.

Instrukcja kładzie także nacisk na to, że „Kościół popiera ratyfikację międzynarodowych instrumentów prawnych w celu zapewnienia praw imigrantów, uchodźców i ich rodzin” (nr 6). Papież Jan Paweł II w rzeczy samej usilnie popierał ratyfikację Międzynarodowej Konwencji na Rzecz Ochrony Praw Pracowników Migracyjnych i Członków ich Rodzin, która weszła w życie 1 czerwca 2003 r. i przedstawiła kompendium praw, włączając w to prawo do ponownego połączenia rodziny (nr 6).

Duch dialogu przenika całą Instrukcję: dialogu wewnątrz Kościoła katolickiego, dialogu z innymi Kościołami i wspólnotami kościelnymi i dialogu z wierzącymi innych religii. Wewnątrz Kościoła katolickiego oznacza to dialog między duszpasterzami a wiernymi z naciskiem na ważność języka, mentalności, kultury i religijnych tradycji katolickich imigrantów. Dialog ekumeniczny jest konieczny z uwagi na obecność wielu imigrantów nie pozostających w pełnej łączności z Kościołem katolickim. Wreszcie jest także międzyreligijny wymiar dialogu związany z wciąż rosnącą liczbą migrantów należących do innych religii zwłaszcza islamu. Chodzi więc o to, by poprzez dialog znaleźć nowe sposoby pokojowego współżycia – między różnymi grupami imigrantów i ze społecznością kraju w którym przebywają emigranci – a także by osiągnąć inne wartościowe, a nawet (patrząc z religijnego i ludzkiego punktu widzenia) głębsze cele. W *Oroędziu na Światowy Dzień Migranta 2002 r.*, papież zachęcał do dialogu, który jest „najskuteczniejszą drogą, prowadzącą do tego, by miejsce nieufności zajął szacunek, a wzajemna akceptacja przewyciężyła obcość”. Imigracja zmienia wyznaniową strukturę krajów, których dotyczy, jak to się dzieje w krajach o starożytnej tradycji chrześcijańskiej, które doświadczają teraz religijnego pluralizmu, wcześniej nieznanego. Życie obok przedstawicieli innych religii wymaga bowiem zwrócenia uwagi na specyficzne rzeczywistości, szczególnie święte miejsca, szkoły katolickie, małżeństwa i wzajemność, (co omówione jest w punktach: (61-64). Szczególnie ważny jest dialog z imigrantami muzułmańskimi (nr 65-68), którzy w pewnych krajach są już tak liczni, że tworzą grupy, które można wyróżnić szczególnie ze względu na ich poczucie tożsamości. Z tego względu jest szczególnie ważne,

by działający w duszpasterstwie posiadali solidną formację i wiedzę dotyczącą innych religii.

W żadnym przypadku dialog i ewangelizacja nie mogą być ustawiane wobec siebie w opozycji. *Erga migrantes caritas Christi*, w rzeczywistości mówi o „wielkim respekcie i poszanowaniu dla religijnej tradycji i kultury imigrantów”, do której jesteśmy wezwani jako chrześcijanie. Jednocześnie musimy „nieść świadectwo ewangelii miłości i pokoju w naszych kontaktach z nimi a także głosić im Słowo Boże wyraźnie, aby mogło ich ogarnąć błogosławieństwo Pana, przyrzeczone na zawsze Abrahamowi i jego potomstwu” (nr 100).

Odpowiedź Kościoła w sposób oczywisty wymaga współdziałania między kościołami lokalnymi. *Erga migrantes caritas Christi* stwierdza: „Odpowiedzialność biskupów diecezjalnych, (gdy chodzi o duszpasterską opiekę nad imigrantami) jest jednoznacznie potwierdzona i obejmuje zarówno Kościół ich pochodzenia jak i Kościół do którego przybywają (nr 28). A zatem, podczas, gdy zadaniem Kościoła w kraju, do którego przybywają imigranci jest zaproponować duszpasterską opiekę wszystkim przebywającym na jego terytorium, to dla samych emigrantów jest ważne, by towarzyszyli im księża i inni zatrudnieni w duszpasterstwie, którzy bądź pochodzą z ich kraju rodzinnego, bądź wcześniej tam pracowali. Oni nie tylko rozumieją ich język, ale także ich kulturę i mentalność. Ma to kapitalne znaczenie dla pomocy im w życiu i wzrastaniu w wierze i w stawianiu czoła, jako dojrzałym chrześcijanom, wszystkim zmiennym kolejom losu, z którymi spotykają się jako imigranci, uchodźcy i studenci zagraniczni. To dlatego konieczna jest ścisła współpraca między Kościołem w kraju pochodzenia migrantów, a Kościołem kraju ich goszczącego. Co oznacza, że sposób sprawowania posługi duszpasterskiej ma mieć charakter eklezjalny, tak by prowadzeni przez misjonarza wierni czuli się zarówno członkami diecezji jak i Kościoła powszechnego.

Po tym następuje bardziej szczegółowy opis, lub też pastoralne i jurydyczne określenie, podmiotów duszpasterstwa (mówiąc wprost: kapelanów/misjonarzy i ich krajowych koordynatorów, diecezjalnych/eparchialnych księży, zakonnych księży i braci, sióstr zakonnych, osób świeckich, świeckich stowarzyszeń i ruchów kościelnych), których apostolskie zaangażowanie jest postrzegane i rozważane w perspektywie zintegrowanej pastoralnej troski o komunie. Instrukcja poświęca więc całą sekcję „prezbiterom, braciom i siostrom pracującym wśród migrantów” (nr 80-85) pisząc o tym również w czterech artykułach (12-15) Prawnych Regulacji Duszpasterskich. Stwierdza się tam, że: „prezbiterzy, bracia i siostry zawsze odgrywali podstawową rolę w pracy wśród migrantów, a Kościół okazywał im i wciąż okazuje wielkie zaufanie w tym, co robią” (nr 80). Zwraca się uwagę na „apostolat pobożnych niewiast, tak często poświęconych pasterskiej trosce o imigrantów, z ich specyficznym charyzmatem i wykonujących pracę o wielkim duszpasterskim znaczeniu” (*tamże*).

Jednocześnie zaprasza się te religijne instytucje, które, „choć nie jest to ich specyficzny charyzmat”, mogą „wziąć na siebie część tej odpowiedzialności. W rzeczywistości zawsze będzie właściwe i godne pochwały poświęcić się duchowej trosce tego rodzaju na rzecz wiernych, wybierając zwłaszcza taką działal-

ność, która najlepiej koresponduje z ich naturą i celami” (nr 81). Instytuty religijne są specjalnie zaproszone do „wielkodusznego rozważenia możliwości wysłania niektórych swoich członków, mężczyzn lub kobiet, do pracy z imigrantami. Wielu z nich mogłoby wnieść znaczący wkład do duchowej opieki, ponieważ są osobami posiadającymi rozmaitego typu przygotowanie, pochodzącymi z różnych krajów, którym jest stosunkowo łatwo podróżować za granicę” (nr 82). Konkretnie sugeruje się, by „przełożeni generalni, współpracując chętnie z duszpasterzami imigrantów i uchodźców, przez przydzielanie członków własnych zgromadzeń do pracy w tym sektorze, wspierali przez solidarność i współpracę całą wspólnotę religijną” (nr 84). Także „przyszli prezbiterzy powinni przynajmniej rozważyć możliwość przygotowania się do wykonywania swojej posługi, lub jej części między imigrantami” (*tamże*).

Apel skierowany do instytutów życia religijnego, by były szczególnie zaangażowane w pracę na rzecz imigrantów i uchodźców jest motywowany przez to, „co może być opisane jako więź między głębokim oczekiwaniem tych ludzi, oderwanych od swojej ojczyzny i życiem duchowym. Solidarność zaoferowana im przez tych, którzy dobrowolnie wybrali życie w ubóstwie, czystości i posłuszeństwie stanowi nie tylko wsparcie w ich trudnej sytuacji, ale jest także świadectwem wartości, które wzbudzają nadzieję w tych smutnych sytuacjach” (nr 83).

Kolejną ważną cechą pastoralną, którą dokument wskazuje i proponuje Kościołom partykularnym, jest integracja struktur duszpasterskich (tych już istniejących i tych proponowanych) oraz włączenie migrantów w zakres zwykłej troski pastoralnej, z całym szacunkiem dla ich uprawnionej różnorodności, jak i ich duchowej i kulturowej ojcowizny, także w aspekcie formacji Kościoła rzeczywiście katolickiego (nr 2, 42, 43, 62, 80 i 89). W naszych społeczeństwach, gdzie zjawisko migracji stało się globalne – jak wskazywał Ojciec Święty – konieczne jest dążenie do właściwej równowagi między zachowaniem własnej tożsamości a uznaniem tożsamości innych. Chrześcijanie, chcąc dochować wierności własnym zasadom, nie mogą też rezygnować z głoszenia Ewangelii wszelkiemu stworzeniu.

Kościółowi, który sam jest pielgrzymem na ziemi, Bóg powierzył „zadanie gromadzenia nowego stworzenia w Jezusie Chrystusie, jednocząc w nim całe bogactwo ludzkiej różnorodności, którą grzech przemienił w podziały i niezgodę” (nr 102). „Misja Kościoła - co przypominał Ojciec Święty – polega dziś właśnie na tym, aby każdemu człowiekowi, bez względu na odmienność kultury i rasy, dać konkretną możliwość spotkania z Chrystusem”. Zjawisko migracji może uczynić chrześcijan „świadomymi ich powołania do bycia wciąż i na nowo znakiem braterstwa i wspólnoty w świecie, przez szanowanie różnic i praktykowanie solidarności, w etyce ich wspólnych spotkań” (*tamże*). Sami migranci mogą osobiście doświadczyć i budować poczucie „powszechnego braterstwa z wieloma innymi braćmi i siostrami. Ofiarowują oni Kościołowi sposobność do bardziej konkretnego realizowania jego tożsamości jako wspólnoty i jego misyjnego powołania” (nr 103).

W konkluzji Instrukcji (nr 104) zawarta jest prośba – modlitwa do Dziewicy Matki, która razem ze swym Błogosławionym Synem zna ból wygnania i emigra-

cji, by pomogła nam zrozumieć doświadczenia, i bardzo często dramaty, tych, którzy są zmuszeni do życia z dala od swojej ojczyzny, i nauczyła nas służyć im w ich potrzebach, w prawdziwej akceptacji dla nich jako dla braci i sióstr, tak by dzisiejsza migracja mogła być uznana za wezwanie, chociaż tajemnicze, do królestwa Bożego, które jest już obecne w Kościele, jego początek (LG 9), i narzędzie Opatrzności dla budowania dalszej jedności między ludźmi i życia w pokoju.

Instrukcja kończy się zaktualizowanymi regulacjami prawno-pastoralnymi, przypominając o obowiązkach, zadaniach i roli podmiotów duszpasterstwa i różnych jednostek kościelnych zaangażowanych w pastoralną troskę o migrację (22 art.).

Nie ulega więc wątpliwości, że instrukcja aktualizując metody oddziaływania duszpasterskiego wśród „ludzi w drodze” podkreśla centralne miejsce migranta jako osoby, obronę jego praw, eklezjalny i misyjny wymiar migracji jako takiej, pastoralny wkład wiernych świeckich, instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, wartość kultury w pracy ewangelizacyjnej, ochronę mniejszości również w Kościele lokalnym, znaczenie kościelnego dialogu, i wreszcie specyficzny wkład jaki migracja może wnieść do zbudowania uniwersalnego pokoju. W ten sposób instrukcja stała się odpowiedzią Kościoła na nowe pastoralne potrzeby migrantów.